

Canisterapie u seniorů s demencí

Mgr. Lenka Matřová

¹Zdravotně sociální fakulta JU, České Budějovice

²Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o. s., Třeboň

Autorka se zabývá praktikováním canisterapie u seniorů s demencí. Zaměřuje se na metody canisterapie AAA (Animal Assisted Activities = aktivity za pomoci psa) a AAT (Animal Assisted Therapy = terapie za pomoci psa). Zvlášť je popsán přínos canisterapie u seniorů se syndromem demence.

Klíčová slova: canisterapie, demence, senior, přínos.

Canistherapy in seniors with dementia

Author deals with canistherapy practicing in seniors with dementia. An article is focused on methods of canistherapy AAA (Animal Assisted Activities) and AAT (Animal Assisted Therapy). Benefits of canistherapy in seniors with syndrome dementia are discussed separately.

Key words: canistherapy, dementia, senior, benefit.

Psychiatr. praxi 2012; 13(3): 133–135

Úvod

Demence patří společně s deliriem a depresí mezi nejčastější těžké psychické poruchy v preseniu a seniu (1). Při demenci se objevuje porucha kognitivních funkcí, behaviorální a psychologické příznaky, poruchy aktivit denního režimu (1). Výskyt demence stoupá s věkem – nad 65 let trpí demencí 3–7 % populace, v 75 letech 15 %, po 80. roce 20–40 % lidí (2). Péče o člověka s demencí by měla být komplexní, tj. kromě farmakologické terapie by měla zahrnovat terapii nefarmakologickou, jako je např. trénink paměti, orientace v realitě, arteterapie, muzikoterapie, pohybová a taneční terapie, reminiscenční terapie, validace, ergoterapie, snoezelen (multismyslová terapie), canisterapie či jiná terapie za pomoci zvířat.

Canisterapie

Autorkou termínu canisterapie (CT) se v ČR v roce 1993 stává Jiřina Lacinová ze sdružení Filia (3). Canisterapií se rozumí léčebné působení psa na zdraví člověka, které využívá pozitivního kontaktu a interakce mezi člověkem a psem. CT je součástí terapie pomocí zvířat, při které je pes (canis familiaris) v roli koterapeuta. Jde o podpůrnou metodu ucelené rehabilitace vedoucí k podpoře bio-psycho-sociálního zdraví člověka. Jedná se o podpůrnou psychoterapeutickou metodu při řešení různých situací, kdy jiné metody selhávají nebo je není možné použít (4).

Metody canisterapie

Mezi metody canisterapie patří AAA (Animal Assisted Activities = aktivity za pomoci zvířete/psa), AAT (Animal Assisted Therapy = terapie za pomoci zvířete/psa), AAE (Animal Assisted

Education = vzdělání a výuka za pomoci zvířete/psa) a AACR (Animal Assisted Crisis Response = krizová intervence za asistence zvířete/psa) (5). U seniorů s demencí je využívána především metoda AAA a AAT.

AAA (Animal Assisted Activities) mají motivační, výchovný, odpočinkový, nebo terapeutický prospěch zaměřený na zvýšení kvality života člověka (4). Konají se v různých terapeutických prostředích a vede je speciálně vyškolený profesionální odborník nebo dobrovolník za účasti speciálně vybraných zvířat (4). Není stanoven léčebný cíl, smyslem je navodit u lidí s demencí psychickou pohodu, zažít emočně libé prožitky (radost, spokojenost, smích, úspěch), přinést jim novou zkušenost a potěšit je. AAA je poskytována formou individuální i skupinovou, a to formou:

- pasivní** – člověk s demencí psa sleduje, ale sám se aktivně do AAA nezapojuje, pozitivní efekt této formy je v pouhé přítomnosti zvířete;
- interaktivní** – dochází ke vzájemné interakci mezi člověkem a psem;
- rezidentní** – pes trvale žije v zařízení, kde o něj pečují personál nebo klienti;
- návštěvní** – canisterapeutický tým dochází v pravidelných intervalech do organizace, tato forma je vítaná v zařízeních s náročnou ošetrovatelskou péčí (6).

AAT (Animal Assisted Therapy) je cílená intervence, při které je zvíře součástí terapeutického procesu (4). AAT je poskytována formou individuální a skupinovou. Výsledky jsou oproti AAA objektivně měřitelné a pozorovatelné (4). U pacientů se stanovují konkrétní cíle, způsoby jejich

naplnění, cíle jsou průběžně hodnoceny, nutné je vedení dokumentace o průběhu a výsledcích AAT. U lidí se syndromem demence se zaměřujeme na podporu kognitivní, fyzické, emocionální a sociální oblasti. Nezbytná je spolupráce canisterapeutického týmu se zdravotnickým personálem, s psychiatry, fyzioterapeuty, psychology a psychoterapeuty.

Canisterapie u seniorů s demencí

Canisterapie jako jedna z možných forem nefarmakologické terapie demencí má široké možnosti uplatnění. Pokud ale bude neprofesionálně použita, může nastat řada nebezpečí. Nezbytným předpokladem pro kvalitní praktikování CT je správný výběr canisterapeutického týmu. Ze strany pracovníka s terapeutickým psem je podstatné úspěšné složení canisterapeutických zkoušek (Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o. s., Podané ruce, o. s., Sdružení Piafa Vyškov, aj.). Canisterapeutický pes musí absolvovat canisterapeutické zkoušky, důležité jsou jeho dovednosti a povaha, dobrá psychická a fyzická kondice, pravidelná veterinární péče. Ze strany zařízení je potřebné zajistit vhodné prostory a přítomnost dalšího pracovníka, který je nápomocen během programu a podílí se na sestavování cílů při AAT. Vhodné je uzavřít písemný kontrakt o podmínkách a způsobu praktikování CT s canisterapeutickým sdružením, nebo s pracovníkem s terapeutickým psem.

Při vzájemné interakci mezi seniorem s demencí a psem je nutná přítomnost a dohled pracovníka s terapeutickým psem a pracovníka ze zařízení. Pracovník s terapeutickým psem má mít dostatek informací o seniorech – o jejich vztahu ke psům, způsobech komunikace

a vyjadřování, přítomnosti projevů agresivity ke zvířatům, aktuálním psychickém stavu a jiné informace potřebné ke stanovení canisterapeutických cílů (7).

Při práci s lidmi s demencí je důležitá pravidelnost při vykonávání jakékoliv aktivity, což platí i pro CT. Pro průběh CT musí být zajištěny vhodné podmínky – klidné prostředí, dobře větratelná místnost, tlumené osvětlení a dostatek prostoru pro pohyb psa i seniorů. Pracovník s terapeutickým psem má při CT dostatek času na komunikaci s člověkem s demencí, sledovat jeho drobné a neverbální iniciativy, snažit se porozumět jeho drobným iniciativám a umět na ně vhodně reagovat, sledovat výraz tváře klienta, reagovat na jeho negativní emoce a využívat více komunikačních kanálů najednou (to, co říkám, i ukázat) (8).

Přínos canisterapie u seniorů s demencí

Autorka při zpracování kapitoly čerpá z vlastních zkušeností s prací se seniory a z praktických zkušeností s praktikováním CT u klientů s demencí v Domově pro seniory Máj České Budějovice, p. o. Využity byly zkušenosti členů Výcvikového canisterapeutického sdružení HAFÍK, o. s., Třeboň a použita byla odborná literatura (7–11).

Trénink kognitivních funkcí (paměť, myšlení, řeč, orientace)

Při CT využíváme obrázky a kalendář se psy, povídáme si o denním režimu psa, pocvičujeme jména a rasy psů, použít lze Kimovu hru a jednoduché kvízy o psech. Za pomoci psa trénujeme i orientaci v prostoru a čase. Při CT dochází k procvičování řeči (komunikace o psovi, komunikace se psem). Pes je motivací ke správné výslovnosti a rychlosti řeči při dávání povelů. Trénink dlouhodobé paměti a reminiscence docílíme při CT zpíváním písní o psech, opakováním jmen psů; vzpomínáním na psa a vedením rozhovoru nad fotografiemi.

Motivace k činnosti, pes a péče o něj jako téma k hovoru a společný objekt zájmu

Pes je tématem k hovoru tady a teď, je motivací k činnosti a psychickou podporou, protože rozumí neverbální komunikaci a seniorovi s demencí vděčně naslouchá. Člověk s demencí s ním může komunikovat tak, jak umí, a dostává od něj pozitivní zpětnou vazbu. Pes je tím, co seniora právě zajímá a čemu věnuje pozornost. Povídání o psu můžeme zvolit i při povídání ve volné chvíli mimo CT. Pes může být téma-

tem, které se mnohdy obtížně hledá, tématem k hovoru mezi seniorem a pracovníky.

Stimulace a procvičení smyslů

Pes je zdrojem ke stimulaci zrakových podnětů (pohyb, chování, řeč těla psa, uspokojování potřeb psa), sluchových podnětů (dýchání, štěkání – radostné, upozorňovací, kňučení atd.), hmatových podnětů (kontakt s příjemně měkkou a teplou srstí při hlazení a mazlení psa, hledání drobných předmětů v srsti, olizování ruky, dýchání psa, rozlišování různých materiálů na obojku aj.).

Procvičení jemné motoriky

Pro procvičení jemné motoriky volíme např. otevírání/zavírání dózy na pamlsky při odměňování psa, podávání pamlsků, schovávání pamlsků (pod nádoby, v místnosti, na těle seniora), manipulaci s karabinou na vodítku, česání psa v sedě a ve stoje s využitím různých druhů hřebců, vyndání hraček a předmětů z tašky/postroje na psu, hledání kancelářských sponek a papírků v srsti, házení aportu, zapínání/rozepínání zipů/knoflíků/suchých zipů, zavazování mašle na psu (hlava, packa, tělo, ocas).

Procvičení hrubé motoriky, pohybové koordinace a pohybu

Pes je motivačním prvkem k pohybu a při pohybovém cvičení procházka po chodbě/oddělení, z pokoje na chodbu, doprovázení pracovníka s terapeutickým psem po skončení CT k výtahu/ke vchodu. Vhodná je i chůze se psem na vodítku, lze využít formu slalomu nebo jednoduchou překážkovou dráhu. Při skupinové CT mohou ostatní senioři stát/sedět a být součástí slalomu. Autorce se osvědčilo házení piškotů psovi přímo do tlamy. Pes může být i cílovým motivem, za kterým má senior dojít.

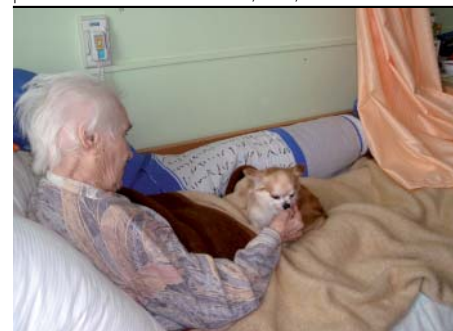
Využití psa při používání a manipulaci s kompenzační pomůckou

Využití psa při nácviu a manipulaci s kompenzační pomůckou se odvíjí od typu kompenzační pomůcky. Psa lze zvolit jako motivační prvek při chůzi s holí či používání vozíku – pes může čekat jako odměna před pokojem či na konci chodby, psa lze připnout k vozíku a pak jde před vozíkem nebo vedle něho atp.

Fyzický kontakt se psem a emocionální podpora ze strany psa-důvěrníka

Kontakt se psem (dotyk, česání, drbání, hra) přináší seniorům s demencí emočně libé prožitky, senior má společníka, který jej má bezprostředně rád a je s ním v kontaktu. Senioři

Obrázek 1. Zdroj: archiv Výcvikového canisterapeutického sdružení HAFÍK, o. s., Třeboň

Obrázek 2. Zdroj: archiv Výcvikového canisterapeutického sdružení HAFÍK, o. s., Třeboň

s demencí žijí ve svém vlastním světě, hovoří o věcech, které jsou pro nás nesrozumitelné, neumíme si je vysvětlit a dát do souvislostí. Často to vypadá, že seniora s demencí něco trápí, opakuje neustále dokola stejné věty/slova a nám se nedaří mu porozumět. Pes může být společníkem a důvěrníkem, který mu porozumí a kterému lze vše říct.

Pozitivní změna nálady

Přímý fyzický kontakt se psem přináší pozitivní náladu a umožňuje individuální kontakt, který senior vyhledává sám nebo jej pes sám spontánně kontaktuje. Někteří klienti s demencí psa během CT nekontaktují, jen se na něj dívají nebo vedle něho sedí. I přesto pro ně může být přítomnost psa přínosná. Emočně libé prožitky jsou navozeny také při polohování, při piškotování (dávání piškotů na celé tělo či jeho části), při česání, při hledání předmětů v srsti aj. Pro člověka s demencí je velmi důležité, aby zažíval úspěch a vhodně zvolené canisterapeutické aktivity jsou jednou z možností, jak toho dosáhnout.

Relaxace a zklidnění

CT je prostorem pro klidnou aktivitu, při které si s člověkem s demencí povídáme o psu a nejen o něm, při hovoru senior psa pozoruje či hladí. Pes je uklidňující faktor (mazlení psa, povídání, česání), nebo je prostředkem a motivací ke zklidnění a k relaxaci, např. při polohování, které je: „Podpůrnou terapií založenou

na přímém fyzickém kontaktu klienta a psa (psů). Pro správný průběh této formy canisterapie je důležité, aby již byla navozena důvěra klienta ke psovi (11).“

Trénink koncentrace a odvedení pozornosti od nepříjemného afektu

Při CT může přímý kontakt se psem přispět k tréninku koncentrace, při navázání kontaktu se psem se senior s demencí dokáže déle soustředit na činnost. Při dávání povelů si trénuje též svoji trpělivost. Kontakt se psem je pro člověka s demencí činnost, která se koná tady a teď, která jej zaujme a díky tomu u něj může dojít k odvedení pozornosti od nepříjemného afektu. Podle autorčiných zkušeností je užitečné střídání klidových a pohybových aktivit se psem (pozorování psa, mazlení, procházka po chodbě).

Přijetí, podpora sebevědomí a sebedůvěry, získání pocitu jistoty

Pes nerozlišuje lidi podle vzhledu a schopností, ale podle jejich chování a přístupu k němu. Pes projevuje svoji náklonnost a senior zažívá pozitivní zpětnou vazbu na své chování vůči psu (např. hlazení psa, přivolání psa jménem), což vede k posilování seniorova sebevědomí. Sledování psího chování a jeho reakcí na chování ostatních seniorů a pracovníků dává klientovi s demencí pocit jistoty, jak ke psovi přistupovat, a přináší mu i pocit jistoty v komunikaci.

Vlastní aktivity a prožitek pocitu úspěchu

Pes podporuje seniory s demencí k vlastní aktivitě a svým chováním je podněcuje k reakcím pozitivním i negativním. Seniora můžeme aktivně zapojit do péče o psa, např. přinesením misky s vodou/napuštěním vody do misky, trénováním povelů atd. Pes se odmění svojí spokojeností a náklonností a člověk s demencí zažívá díky tomu radost a úspěch. Pes dává ihned najevo zpětnou vazbu na pozitivní i negativní chování klienta, který ihned zažívá reakci na vlastní chování ke psu – radost či nelibost při nevhodném chování.

Sebeobslužné činnosti a podpora soběstačnosti

Psa lze použít jako motivační prvek při sebeobslužných činnostech klientů s demencí

(oblékání, osobní hygiena, chůze, najedení) a další činnostech, kde se zapojení psa odvíjí od zvolených konkrétních činností (trénink kognitivních funkcí apod.). Psa využíváme při opakování barev, tréninku pojmů (malý-velký, kulatý-hrnatý), opakování materiálů na vodítku, rozlišování částí těla aj.

Pozitivní vztah ke psům a zacházení se psem

Během interakce a kontaktu se psem je u seniorů s demencí uspokojována potřeba komunikace a sociálního kontaktu. Povídání o psu, mazlení, hra se psem, vyprávění o zvířeti ze strany pracovníka, povídání o přístupu ke psu atd. to vše posiluje a upevňuje vztah seniora s demencí ke zvířeti. Pokud byl senior majitelem a chovatelem psů, použijeme např. ukázání povelů před ostatními ve skupině, což vede k posílení jeho sebevědomí, schopnosti vlastního projevu a podpoře samostatnosti a zažití radosti z úspěchu.

Sociální kontakt, pomoc při adaptaci na nové prostředí, vytržení z izolace a osamělosti

Skupinová CT je příležitostí, kde se lidé s demencí setkávají, vzájemně poznávají a sblížují. Podle autorčiných zkušeností řada lidí s demencí naváže spontánněji a snadněji kontakt se psem než s pracovníkem zařízení. Pes je užitečný při adaptaci člověka s demencí na změnu, na nové prostředí a režim zařízení. Pes pomáhá motivovat seniory s demencí k aktivitě a k zapojení do skupiny. Účast na CT přináší lidem s demencí sociální kontakt a dá se říci, že je „lékem“ proti dezorientaci, proti pocitům osamělosti, smutku a izolace.

Závěr

Na základě dlouhodobých zkušeností s praktikováním canisterapie spatřuji nejvýznamnější přínos této podpůrné terapie u seniorů s demencí ve fyzickém kontaktu se psem a emocionální podpoře ze strany psa, pozitivní změně nálady a vlastní aktivitě člověka s demencí, který má možnost zažít úspěch a radost. Při CT je senior se syndromem demence motivován k činnosti, procvičuje si jemnou a hrubou motoriku, pes je tématem k hovoru a společným objektem zájmu mezi seniorem

a pracovníky zařízení. V neposlední řadě při canisterapii dochází k tréninku kognitivních funkcí a koncentrace, odvedení pozornosti od nepříjemného afektu a podpoře sebevědomí a sebedůvěry člověka s demencí.

Literatura

1. Jiráček R. Syndrom demence ve stáří. In: Kalvach Z, Zadák Z, Jiráček R, a kol. Geriatrie a gerontologie. Praha: Grada 2004: 546.
2. Topinková E. Geriatrie pro praxi. Praha: Galén 2005: 137.
3. Eisertová J. Canisterapie – terminologie. In: Velemínský a kol. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. České Budějovice: DONA 2007: 60.
4. Galajdová L. Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie. Praha: Grada 1999: 25–28.
5. Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s., Třeboň. Metody canisterapie. (05. 01. 2012). Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-35-zpusoby-aplikace.html>.
6. Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s., Třeboň. Základní formy canisterapie. (05. 01. 2012). Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-34-formy.html>.
7. Kol. autorů. Studijní materiál pro výcvik canisterapeutických týmů. Třeboň: Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, o.s. 2010; 16–17: 45–52.
8. Motlová L. Přínos canisterapie u seniorů s demencí. In: Pravda o zooterapii. XII. Sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí. Č. Budějovice: ZSF JU 2010: 1–13.
9. Tichá V. Canisterapeutická kuchařka. Cílené canisterapeutické aktivity (techniky). In: Velemínský, a kol. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. České Budějovice: DONA 2007: 184–191.
10. Hančlová S. Canisterapie u seniorů žijících v domově důchodců. In: Velemínský a kol. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. České Budějovice: DONA 2007: 137.
11. Benešová M, Zouharová M. Polohování. In: Velemínský A, a kol. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. České Budějovice: DONA 2007: 177.

Článek doručen redakci: 15. 3. 2012

Článek přijat k publikaci: 23. 5. 2012

Mgr. Lenka Maňhová

Zdravotně sociální fakulta JU
Jírovcova 24, 370 04 České Budějovice
motlova@zsfjcu.cz

